

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Асилова А.С. Инвестицияны қаржыландыру және несиелеу: оқулық/ А. С. Асилова; Т.Рысқұлов атын. қазақ экономикалық ун-ті. - Алматы: Экономика, 2016. - 279 б.
- 2 Абдушев Б.М. Инвестиционный климат в Казахстане и меры Правительства по его улучшению.// Саясат //июль 2018.
3. Рассадин В.Н. Лизинг и конверсия // ЭКО. -№8.2020.
4. @ <https://prodengi.kz/post/lizing-v-kazaxstane-razvivaetsya-slozno>

ҒТАХА 336.1

Г.А.Райханова., К.Т.Таттымбетова., Г.Е.Жакина., Б.М.Макалакова
Райханова Г.А – экономика ғылымның кандадаты,
қауымдастырылған профессор
Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., gulnurraihanova@mail.ru

МЕМЛЕКЕТТІК-ЖЕКЕ МЕНШІК ӘРІПТЕСТІК ИННОВАЦИЯЛЫҚ КӘСІПкерлікті ЖАНДАНДЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ: АҚШ ТӘЖІРИБЕСІ ЖӘНЕ ОНЫ ҚАЗАҚСТАНДА БЕЙІМДЕУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасы институт ретінде мемлекеттік-жеке меншік әріптестікті (МЖӘ) қалыптастыру кезеңінде: "Концессиялар туралы" заң қабылданды, МЖӘ мәселелері бойынша мамандандырылған Орталық – "Қазақстандық мемлекеттік-жеке меншік әріптестік орталығы" АҚ құрылды, келісу кезеңінде Қазақстан Республикасында 2010-2014 жылдарға арналған мемлекеттік-жеке меншік әріптестікті дамыту Бағдарламасының жобасы жатыр. МЖӘ-ні дамыту қажеттілігі ғылыми-техникалық және инновациялық салалардағы мемлекеттік саясаттың бағыттарын айқындайтын қабылданатын нормативтік-құқықтық құжаттарда тікелей немесе жанама атап көрсетіледі.

Алайда МЖӘ-ні заңнамалық қамтамасыз етуді талдау ұлттық инновациялық жүйенің барлық негізгі элементтерінің өзара байланысының алғышарттарын қалыптастыратын мемлекет пен бизнестің өзара іс-қимылының нысаны ретінде әріптестікті түсінуге тұтас тәсілдің жоқтығын растайды. Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, "инновациялық саладағы мемлекеттік-жеке меншік әріптестік" терминіне мынадай анықтама беруге болады – бұл экономиканың мемлекеттік және жеке секторларының экономикалық, әлеуметтік, құқықтық, саяси, ұйымдастырушылық, басқарушылық және басқа да өзара байланыстардың, өзара қарым-қатынастар мен шарттардың ерекше кешені бар, қолда бар ресурстар мен олардың көздерін елдің және оның субъектілерінің инновациялық дамуы үшін барынша тиімді пайдалануға бағытталған тең құқылы қатынастар жүйесі.

Әлемдік тәжірибеде МЖӘ бастамашылық ететін және іске асырылған ғылымды қажетсінетін жобалар санының тұрақты өсуі байқалады. Сондықтан шетелдік тәжірибені зерделеу және қорыту МЖӘ негізінде Қазақстанның ұлттық инновациялық жүйесін қалыптастыру үшін өте пайдалы болады. Инновациялық қызметте МЖӘ-ні пайдаланудың шетелдік тәжірибесі біздің экономикамыздың шынайылығына, еліміздегі ғылымның даму деңгейіне, менталитетке және халқымыздың тарихи дәстүрлеріне байланысты болуы тиіс.

АҚШ доллары қазіргі уақытқа дейін жаңа технологияларды дамытуға қаржы бөлу көлемі бойынша сөзсіз көшбасшы болып қала береді. МЖӘ тетіктері бұрыннан бері АҚШ-та кеңінен қолданылады, сондықтан дәл осы елдің осы саладағы ең бай нормативтік-құқықтық және практикалық тәжірибесі бар, ол басқа елдерде өз көрінісін тапты, сонымен қатар АҚШ тәжірибесін де байытады.

АҚШ-тағы инновациялық жүйенің негізгі субъектісі кәсіпкерлік сектор болып табылады. ҒЗТҚЖ-ға арналған шығыстардың жиынтық көлемінде оның шығындары 200 млрд.долларға жетеді. Шығындарды оңтайландыру үшін компания аутсорсингтің түрлі үлгілерін пайдаланады, Венчурлік капитал нарығын дамытады. Мемлекеттің корпоративтік сектормен, орта және шағын компаниялармен өзара қарым-қатынасының инфрақұрылымы үнемі жетілдірілуде. Инвесторларға олардың зерттеу нәтижелерін коммерцияландыруды жеңілдететін және университеттер мен ұлттық зертханаларға федералдық органдармен келісім-шарттар бойынша әзірленген идеялардың зияткерлік меншігіне құқық беретін бірқатар заңдар қабылдады. Олардың ішіндегі ең маңыздысы: Стивенсон-Вайдлер,

Бойла-Доуль (1980 жыл), федералдық технологияны беру туралы (1986 жыл), сауда және бәсекеге қабілеттілік туралы (1988 жыл), ұлттық бәсекеге қабілеттілік мүддесінде технологияны беру туралы (1989 жыл), технологияларды беруді коммерцияландыру туралы (2000 жыл) және т.б. заңдар.

Мемлекеттік басымдыққа ие ғылыми-технологиялық және инновациялық жобаларды іске асыруға байланысты АҚШ тәжірибесін талдай отырып, МЖӘ түрлі тетіктерін пайдалану федералдық бюджеттен қаржыландырылатын федералдық ғылыми-технологиялық бағдарламалардың көпшілігіне тән деп айтуға болады. Америка университеттері шеңберінде құрылған зерттеу институттарының шамамен 45% 1-5 фирмамен тығыз байланысты және осыған қосымша олар үкіметтік қаржыландыруды алады. Бұл саясат ұлттық ғылыми қордың (NSF) инженерлік зерттеулер орталықтарын құру жөніндегі бағдарламасы және университеттер мен өнеркәсіптің бірлескен зерттеу орталықтарын қалыптастыру бағдарламасы, сондай-ақ штаттар билігі қаржыландыратын көптеген бағдарламалар шеңберінде іске асырылады.

Салалық бөліністе МЖӘ-жобаларының ең көп саны компьютерлер мен электроника, автомобиль және аспап жасау, Аэроғарыштық технологиялар әзірлеу саласына тән.

Инновациялық саладағы АҚШ-тағы мемлекеттің рөлі айтарлықтай. Алайда, мемлекеттің процестің өзі инвестор және (немесе) Тапсырыс беруші ретінде емес, оның тиімділігін арттыруға мүдделі әр түрлі қатысушы – зертханалардың, шағын бизнестің, трансұлттық корпорациялардың, банктердің іс-қимылдарын үйлестіруші ретінде әрекет ететінін атап өту маңызды. Бұдан басқа, мемлекет бюджеттік қаражатқа тапсырыс берілген технологияның меншік иесі немесе жұмыстың бас орындаушысы ғана емес, керісінше, инновациялық әріптестікті ұйымдастырудың бастамашысы болып табылады. Жыл сайын АҚШ – та Батыс Еуропаның барлық елдеріне қарағанда 8 есе көп инновациялар енгізілуде, бұдан басқа, АҚШ-тың сыртқы экономикалық түсімдерінің 28% - ы бұл технология үшін төлем.

Қазақстанда ҒЗИ-ның ғылыми, инновациялық және шаруашылық қызметін қаржыландырудың негізгі құралдары мемлекеттік бюджет қаражаты (85%) болып табылады. Бұл ЭЫДҰ елдерімен салыстырғанда өте жоғары көрсеткіш, онда мемлекеттік қаржыландыру үлесі жалпы шығыстардың шамамен 35% - ын құрайды.

Бір жағынан, мемлекеттік қаржыландыру бірқалыпты экономикалық өсу процесінде Қазақстанның ғылыми әлеуетін сақтаудың және жеке инвесторлардың зерттеу секторына әлсіз қатысуының қажетті шарты болып табылады. Екінші жағынан, басым мемлекеттік қаржыландыру елдің инновациялық даму жолындағы бірқатар проблемаларды туындатады, олардың негізгісі зерттеу ұйымдарының әзірлемелерді коммерцияландыруға мүдделілігінің төмендігі болып табылады.

Жоғарыда аталғандарға қосымша ретінде республиканың барлық ғылыми саласының 80% - ы зерттеу бөлігін құрайтынына және 20% - ы ҒЗТКЖ-ға келетініне назар аударамыз. Қазақстандағы тәжірибелі өндіріс ғалымдарының, конструкторларының және қызметкерлерінің ара қатынасы 25:4:1, ал дамыған елдерде – 1:2:4 құрайды. Осыған байланысты, тапсырыс беруші-мемлекет жеке сектор фирмаларынан (конкурстар негізінде) Тапсырыс беруші үшін басым тақырып бойынша зерттеулер мен әзірлемелер жүргізу түріндегі қызметті сатып алатын дәстүрлі келісім-шарт жүйесіне қарағанда, МЖӘ параметрлерінің тұтас қатары бойынша оның шарттық-құқықтық құжаттарымен бизнес үшін жақсырақ екенін атап өту қажет [3].

1-суретте автор жүргізген мемлекеттік-жеке әріптестікке негізделген Қазақстанның инновациялық жүйесін SWOT-талдау нәтижесі ұсынылған.

Мемлекеттік қолдауды іске асыруға арналған қаражатты мемлекеттік тапсырма шеңберінде инновациялық даму институттары арқылы беруге болады.

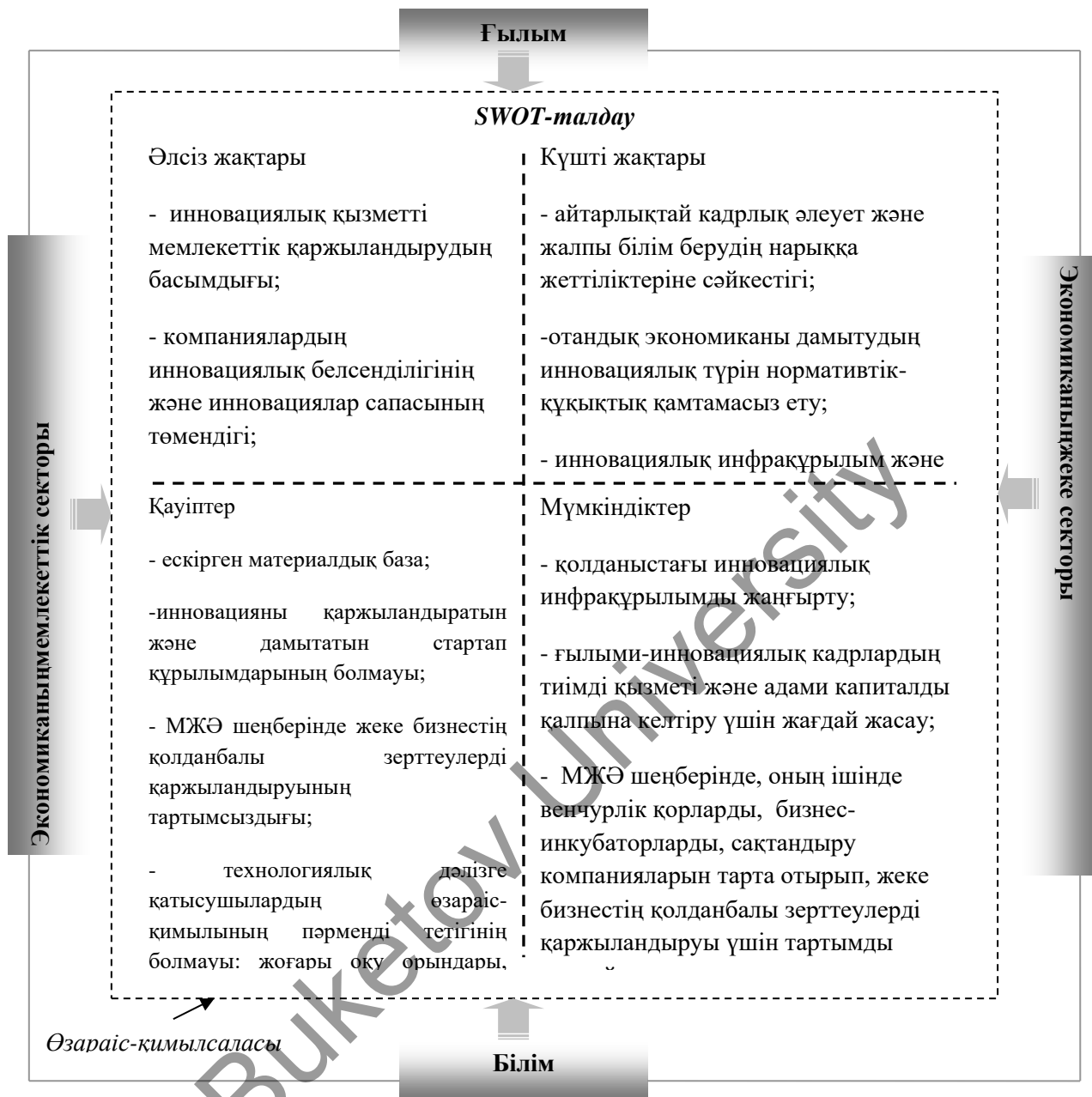
МЖӘ тетіктерін пайдалана отырып, Қазақстандағы инновациялық бизнесті нүктелік қолдау стратегиясын табысты іске асыру мынадай бастамаларды іске асыруды көздейді:

- заңнамалық база: Мемлекеттік есебінен орындалған бастамашылық әзірлемелердің нәтижелері шығармашылық ұжымға тиесілі болуы тиіс. Мемлекеттік орталықтардың жабдықтарын, үй-жайларын және басқа да материалдық-техникалық мүліктерін пайдалануға қатысты барлығы университет (немесе ҒЗИ) үшін зияткерлік меншік объектілеріне үміткер болуға, одан кейін оны тиімсіз басқаруға себеп емес, ҒЗТКЖ қаржыландыру көлемінің құрамдас бөлігі болып табылуы тиіс.;

- ҒЗТКЖ қорытындысы Есеп емес, ал авторлық кол-лективке алынған патент (өтінім), яғни зияткерлік меншік объектісі, өнеркәсіпті күлгін емес әдістеме дайын болуы тиіс (Тапсырыс беруші-компанияның нақты міндеттеріне);

- зияткерлік меншік объектісіне өтініш беру мерзімін 2-3 айға дейін (қазіргі уақытта 1-2 жыл)

қысқарту қажет.

Сурет 1 - SWOT-Қазақстанның инновациялық жүйесін талдау, мемлекеттік-жекешелік әріптестікке негізделген

Тұтастай алғанда, ұйымдастыру жоспарында мемлекеттік ұйымдар мен бизнес сектор арасындағы байланыстырушы буын ғылыми институттарда әзірленген білім мен технологияларды коммерцияландыру мен айналысатын делдалдар (технология трансферті жөніндегі орталықтар, бизнес инкубаторлар, технологиялық парктер, венчурлік қорлар және т.б.) болуы тиіс. Көп жағдайда мұндай делдалдар мемлекеттік және жеке құрылымдардың (мемлекеттік-жеке меншік әріптестікті дамыту) қатысуы мен қалыптасады. Мемлекет пен бизнестің өзара іс-қимылының дәл осы саласы отандық инновациялық жүйенің барлық негізгі элементтерінің өзара тығыз байланысын қалыптастырудың алғы шарттарын қалыптастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Science and Engineering Indicators. – Washington: National Science Board, 2012. – P.231